

AZ ANGYALCSINÁLÁS JELENSÉGE ÉS A DAJKASÁG SZABÁLYOZÁSÁNAK RÖVID TÖRTÉNETE A DUALIZMUS ÉVEIBEN

KOVÁCS-SZÉPVÖLGYI ENIKŐ

Az MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport (ELKH) blogja

A SZERZŐ:

DR. KOVÁCS-SZÉPVÖLGYI ENIKŐ

Az MTA-ELTE

JOGTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT
TUDOMÁNYOS SEGÉDMUNKATÁRSA
SZEPVOLGYIENIKO@GMAIL.COM

2023. július 31.

„Nem ölik meg azokat a szárnyavesztett apró angyalkákat, csak meghaladják őket.”¹

A Jókai Mór tollából származó idézet ahhoz a szomorú jelenséghez kapcsolódik a dualizmuskori Magyarországon, melyet a napisajtó mellett a szakirodalom is gyakran angyalcsinálásként emlegetett. A fogalom azt a gyakorlatot írta le, amikor dajkák „csecsemőket, különösen házasságon kívül született gyermekeket névleg tartásra, de voltaképpen abból a célból fogadnak el, hogy feltűnés nélkül lassan elpusztítsák [őket].”³ A polgári államban az angyalcsinálás jelentéstartalma még nem a magzatelhajtással forrott össze.³ Az angyalcsinálók büntetőeljárás keretében történő elmarasztalása, így a jelenség büntetőjogi vonat-

kozásai⁴ mellett érdemes az angyalcsinálást közigazgatási és gyermekvédelmi szempontú megközelítésben is vizsgálni, jelen bejegyzés ebbe nyújt rövid betekintést.

A kiegyezést követően csaknem tíz évet váratott magára a dajkaság törvényi szintű szabályozása, bár a Képviselőházban már az 1870-es évek első felében hiányolták a jogszabályi kereteket. Bobory Károly, ceglédi országgyűlési képviselő, a belügyminiszterhez intézett interpellációjában nehezményezte a hatósági ellenőrzést és felügyeletet nélkülöző állapotot.⁵

A dajkaság és az angyalcsinálás közé nem lehetett egyenlőségjelet tenni, a kettő közti határ elmosódása azonban rontotta a dajkaság általános megítélését. A

csecsemőhalandóság magas aránya a dualizmus éveiben sürgette az állami fellépést, mely magába foglalta a dajkaság törvényben történő szabályozását is. A dajkaság szabályozása kezdetben a közegészségügyről szóló törvény rendelkezésein alapult. Akik csecsemőt saját lakásukon dajkaként kívántak gondozni, a községi előljárásnak kötelesek voltak bejelenteni ezen szándékukat. Ha a leendő dajka egészségi állapota és a szóban forgó lakás körülményei kielégítőek voltak, a hatóság mérlegelési jogkörében megadhatta az engedélyt. A községi előljáróság köteles volt nyilvántartást vezetni a dajkaságba adott gyermekekről, emellett kötelezővé vált a dajkák tevékenységének hatósági ellenőrzése. A törvényhozás maximalizálta a szoptatás céljából fogadható csecsemők számát is.⁶

A főváros kiemelten kezelte az angyalcsinálással összefüggésbe hozható csecsemő és kisdedhalalozás problémáját, a Budapest területére kiterjedő hatályú szabályrendelet értelmében a szabályozott keretek között történő dajkaság feltételezte az édesanya és a dajka közti szerződéses jogviszony létrejöttét. A szabályrendelet részletes előírásokat tartalmazott a dajkaság adminisztrációját és hatósági felügyeletét illetően. Emellett a száraz dajkaság vállalását 6 hónapnál fiatalabb csecsemők esetében megtiltotta, a dajkaság ezen fajtájánál a vállalt gyermek mesterséges táplálása valósult meg, amely gyakorta

1879 november 16.

Az angyalcsinálók.

(Egy fejezet Budapest rejtelméből.)

A hetedik kerületi halottkémét ma a színházhoz egy kised halálának konstatálására hívták. Dr. Bereczky — a halottkém — belépvén a szűk szobába, rémülettel látta, hogy nem holtterem, hanem egy csontváz az, melyen neki az élet kialakítását a szokásos kísérlettel megtudni kell. A szánandó csecsemő, midőn még élet volt benne, Szilágyi Antalnak hívatott és özv. Szilágyi Erzsébet gazdasszony fia volt. — A hulla a legnagyobb mérvben elsoványodott állapotban találtatott, a test némi részén bőrkimaródások; úgy hogy első tekintetre meglátszott, hogy éhen halt, vagy legalább hosszas éheztetés és elhagyatottság következtében mult ki.

Az asszonyt, hol a csecsemő elhalálozott: Tégla s Antalnének hívják, de nála csak tíz napja volt ápolásban, s teljesen kimerült és elsoványodott állapotban vette magához; — azelőtt a gyermek egy hóig Novák Annánál volt az arena-uton. Mikor ehhez az asszonyhoz vitték, még fide és egészséges volt, hanem itt ápolását és táplálását egészen elhanyagolták, a mint, csupán a hulla megtekintése után, teljes bizonyossággal következtetni lehet.

A gyermek anyja havonként 9 forintot fizetett Novák Annának — s mégis, minő sorsban részesült a picike! De hisz azért volt angyalcsinálónál. Novák Anna reggeltől délig, s délután 2-től 6 óráig egyedül minden táplálék, s emelő nélkül hagyta otthon a gyermeket, maga azalatt koldulni járt. Novák Anna koldusasszony és angyalcsináló. Egy hónap alatt sikerült neki odáig vinni, hogy a csecsemő a bztos halál utján volt.

A szomszédok, mikor a kis fiu szánalmas alakját látták s megtudták, hogy erős bélhurutban szenved, kérdezték Novák Annát, mért nem viszi orvoshoz? „Nekem más dolgom van, mint orvoshoz sétálni“ — volt a váasz. A gyermeknek, hogy ne sirjon, mindig mást fözvetet adott. Novák Anna már huzamos idő óta foglalkozik ily üzlettel — sokszor talán az anyák öröme. A kis hulla f-el fog törvényszékeleg boncoltatni. Ez is egy fejezet Budapest rejtelméből.

a csecsemők halálához vezető egészségügyi állapotot eredményezett.⁷ A tápanyaságot ellenszolgáltatás, ún. tápdíj, fejében vállalták a dajkák, amennyiben a gyermek édesanyja valamilyen oknál fogva nem teljesítette fizetési kötelezettségét főszabály szerint az illetőség szerinti község volt köteles gondoskodni a gyermek gondozásáról.⁸

A főváros szabályrendelete nem bírt országos hatállyal, így hiába tartalmazott előremutató rendelkezéseket – például a száraz dajkaság feltételeinek szigorítását – a

társadalmi probléma széleskörű kezelésére nem volt alkalmas.

Oláh Gyula, orvos, országgyűlési képviselő, már 1889-ben javasolta a dajkaügy központosítását a csecsemőhalandóság csökkentése érdekében.⁹ A 7 éven aluli elhagyott gyermekek gondozásáról alkotott szabályrendelet csupán annak feltételeit szigorította, hogy ki vállalhat szoptatós dajkaságot. Kizáró okot képezett, ha a dajkánál két csecsemő, akár az asszony önhibáján kívül is, egymás után életét

vesztette.¹⁰ Végül az állami gyermekvédelem intézményrendszerének kiépítése jelentett jelentősebb előrelépést,¹¹ legalábbis abban a tekintetben mindenképp, hogy az anyagi alapon elhagyottnak nyilvánított gyermekek elhelyezése hatósági közvetítéssel zajlott a 20. század első évtizedétől kezdve.

Hivatkozások:

¹ Jókai Mór: Kőszívű ember fiai. Budapest, 1896. MEK OSZK, 294. p.

² Révai Nagy Lexikon. Az ismeretek enciklopédiája. 3. kötet. Budapest, 1911. Budapest Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, 654. p.

³ Kiss Lajos – Papp László (szerk.): A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. I. kötet. Budapest, 1967. Akadémiai Kiadó, 156. p.

⁴ A büntetőjogi jogkövetkezményeket a Kúria döntvényei alapján lásd: Reisz Mór (szerk.): Az 1876. évi XIV. t. cikk a közegészségügy rendezéséről és a reá vonatkozó törvények (1908. évi XXXVIII. t. cikk), ministeri, bírósági és egyéb hatósági rendeletek rendszeres gyűjteménye. Zólyom, 1910. Zólyom és Vidéke Könyvnyomdával, 77-78. p.

⁵ Az 1872. évi szeptember hó 1-jére hirdetett Országgyűlés nyomtatványai. Képviselőházi napló, 1872. XI. kötet 265.

országos ülés július 6. Buda, 1874. Magyar Királyi Államnyomda, 271-272. p.

⁶ A közegészségügyről szóló 1876. évi XIV. törvénycikk 24-25. §

⁷ Thirring Gusztáv: Budapest gyermekegészségügyi viszonyai. In Sipos András – Donáth Péter (szerk.): „Kelet Párizsától” a „bűnös városig” –

Szöveggyűjtemény Budapest történetének tanulmányozásához 1. kötet. 1870-1930. Budapest, 1999. Budapest Főváros Levéltára – Budapesti Tanítóképző Főiskola, 160. p.

⁸ Szabályrendelet a Budapest főváros területén szoptatásra és dajkálásra elhelyezett csecsemőkről és kisdedekről. Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei. 1888. június 6. rendes közgyűlés jegyzőkönyve, 8-12. p.

⁹ Oláh Gyula: Magyarország közegészségügyi viszonyairól. Budapest, 1889. Pallas Részvénytársaság Nyomdája, 146-154. p.

¹⁰ A m. kir. belügyminister 1899. évi 50.000 számú körrendelete valamennyi törvényhatóságához, a hét éven aluli elhagyott gyermekek gondozásáról alkotott szabályrendelet tárgyában 5. §.

¹¹ Torday Ferenc: Egészségügyi csecsemő-, gyermek- és anyavédelem. In Fáy Aladár (szerk.): Vezérfonal socialhygiénével foglalkozók: tisztiorvosok, gondozó orvosok, rendőrorvosok stb. számára. Budapest, 1926. Tudományos Könyvkiadóvállalat és Orvosi Könyvkereskedés, 197. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: Baditz Ottó: Angyalcsináló. Forrás: Szépművészeti Múzeum - Magyar Nemzeti Galéria, <https://mng.hu/mutargyak/angyalcsinalo/> 2023. 07. 28.
2. oldal: Angyalcsinálók a Pesti Hírlap hasábjain. Forrás: Pesti Hírlap, 336. szám, 1879. november 16.